

Yerli Turistin Kültürel Turizm Algısı: Diyarbakır Suriçi Örneği

Dr. Öğr. Üyesi Canan KOÇ (Sorumlu Yazar)

*Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik ABD, Diyarbakır, Türkiye
canan.koca@dicle.edu.tr*

Prof. Dr. Türkan KEJANLI

Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik ABD, Diyarbakır, Türkiye

ÖZET

Dünya ve yerel ekonomide önemli bir paya sahip olan turizm sektörü, ülkemizde özellikle 80'li yıllardan sonra önemsenmeye başlamıştır. Tarihi ve kültürel değerlerin korunması, ulaşım ve çevre düzenlemelerinin yeterli düzeyde olması turizmi ve ekonomiyi olumlu yönde etkilemektedir. Yeterli ve doğru tanıtımın yapılması, konaklama tesislerinin yeterli sayıda ve nitelikte olması, ziyaret nedenlerinin ve memnuniyet durumunun belirlenerek çalışmaların yönlendirilmesi, alanın tur programları içinde yer alması turist sayısının artışında etkili olmaktadır. Türkiye tarihi ve kültürel alanlara sahip birçok yerleşime ev sahipliği yapmakta ve turizm hareketliliğini oldukça yoğun yaşamaktadır. Tarihi dokuya sahip Diyarbakır kenti de özellikli geleneksel alanı ve yapılarıyla önemli bir turistik potansiyeli barındırmaktadır. Tarihi çok eskilere dayanan Suriçi yerleşim alanının, turizm potansiyelini istenen düzeyde değerlendiremediği ve ülke/bölgenin kalkınmasına yeterince katkı sunamadığı düşünülmektedir. Çalışmanın amacı, Diyarbakır/Suriçi bölgesine gelen yerli turistlerin, alanın tarihi ve kültürel potansiyeli ile ilgili bakış açılarını ve memnuniyet düzeylerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Suriçi, Diyarbakır, yerli turist, koruma

ABSTRACT

The tourism sector, which has an important share in the world and local economy, has started to be considered especially after the 80s in our country. The preservation of historical and cultural values and the adequate level of transportation and environmental regulations affect tourism and economy positively. Making adequate and correct promotion, having sufficient number and quality of accommodation facilities, directing the studies by determining the reasons for visits and satisfaction, including the area in the tour programs are effective in the increase in the number of tourists. Turkey is home to many settlements with historical and cultural areas and is experiencing intense tourism activity. Diyarbakır, which has a historical texture, also has an important touristic potential with its traditional areas and structures. It is thought that the settlement area of Suriçi, whose history dates back to ancient times, cannot utilize its tourism potential at the desired level and cannot contribute enough to the development of the country/region. The aim of the study is to reveal the perspectives regarding the historical and cultural potential of the area and satisfaction levels of domestic tourists comes to Diyarbakır/ Suriçi region

Keywords: Tourism, Suriçi, Diyarbakır, domestic tourist, preservation

1. GİRİŞ

Turizmin hızlı gelişen bir sektör olması nedeniyle dünya ve yerel ekonomideki yeri büyüktür. Dünyanın birçok yerinde turizme yönelik alanlar ülkesel, bölgesel ve yerel ekonomiye önemli katkılar sağlamaktadır. Turizmin doğru organizasyonu ve kararlarıyla elde edilen etkisi hem yerel ekonomiye hem de kültürel miras alanlarının korunmasında faydalı olmaktadır. Turizm sektörü, dünyanın en önemli ve gelir getirici sektörlerinden biri olması dolayısıyla, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ülke politikalarında yer almaya başlamıştır (Gülbahar, 2009). Ülkemizde özellikle 80'li yıllardan sonra turizm konusu

daha fazla önemsenmeye başlamıştır. Özellikle, 1982 yılında çıkarılan Turizmi Teşvik Yasası ile Türkiye’de turizm sektörünün gelişimi bu yıllardan sonra hız kazanmış, ekonomi ile yerel kalkınmada yükseliş yaşanmış ve turizm yatırımları artarak devam etmiştir.

Ekonomik getirisi olan turizm, yerel halk için gelir artışı, yatırımcı için kar, yerel yönetimler için vergi artışı yolu ile gelir elde etme anlamı taşımaktadır (Uslu ve Kiper, 2006). Turizmin ekonomik getirisi turistik bölgedeki turizme yönelik faaliyetlerin işleyişi ve kalitesi ile de ilgilidir. Tarihi ve kültürel değerlerin korunması, ulaşım ve çevre düzenlemelerinin yeterli düzeyde olması turizmi ve dolayısıyla ekonomiyi olumlu yönde etkilemektedir. Turizmin iş olanaklarının çeşitlenmesi, tarihi ve kültürel değerlerin ortaya çıkarılması ve bu değerlerin korunması gibi konulara olumlu etkisi de olmaktadır. Gelişen turizm yatırımları da kültürel miras alanlarının turizmdeki payını artırmıştır. Kültürel turizm, Dünyada ve Türkiye’de son on yıllarda büyük önem kazanmış ve turist hareketliliğine yol açmıştır. Yeterli ve doğru tanıtımın yapılması, konaklama tesislerinin yeterli sayıda ve nitelikte olması, ziyaret nedenlerinin ve memnuniyet durumunun belirlenerek çalışmaların yönlendirilmesi, alanın tur programları içinde yer alması turist sayısının artışında etkili nedenlerin başında gelmektedir.

Türkiye tarihi ve kültürel alanlara sahip birçok yerleşime ev sahipliği yapmakta ve turizm hareketliliğini oldukça yoğun yaşamaktadır. Tarihi bir dokuya sahip Diyarbakır kenti de özellikli geleneksel alanı ve yapılarıyla önemli bir turistik potansiyeli barındırmaktadır. Doğusundan geçen Dicle Nehri’nin kenarında geniş bir bazalt platonun üzerine kurulu, tarihi M. Ö. 7500 yıllara kadar dayanan ve sur duvarlarıyla çevrili eski bir yerleşime sahip Diyarbakır kenti çalışma kapsamında ele alınmıştır. Eski kent (Suriçi) dokusu ilk yerleşim nüvesi olan iç kaleden başlayarak gelişmiş ve bugünkü sınırlarına ulaşmıştır. Suriçi’nin son yapılan araştırmalarla 33 medeniyete ev sahipliği yaptığı ortaya çıkarılmıştır. Suriçi, bu medeniyet dönemlerine tarihlenen ve bir kısmının günümüze kadar ulaştığı anıtsal ve sivil mimarlık ürünlerini de bünyesinde barındırmıştır.

Eski kenti kuzey-güney ile doğu-batı yönünde iki ana cadde dört parçaya bölmüştür. Ana cadde üzerinde kentin han, hamam ve camileri ile beraber geleneksel ticaret alanları yer almaktadır. Ana caddenin arkasındaki bölgede çarşıya hizmet eden alanlar ve sonrasında geleneksel konut dokusu yer almaktadır. Cami, kilise, hamam, çeşme gibi yapılar konut dokusu içinde de yapılmıştır. Kentin sokakları organik bir dokuya sahiptir. Sokaklar kimi zaman dar kimi zaman genişleyen yapıdadır.

Suriçi bölgesinde kullanılan başlıca yapı malzemesi yörede yaygın olarak bulunan bazalt taşıdır. Alandaki evler, iklimin ve sosyal yapının etkisiyle yöreye özgü avlulu yapılmış, yüksek duvarlarla sokaktan ayrılmıştır. Bu yüksek duvarlar ve sokaklardaki kabaltıların oluşturduğu geçişler, sokaklarda serin ve gölgeli bir ortam oluşmasını sağlamıştır (Dalkılıç ve Aksulu 2001, Çıdam, 2007). Diyarbakır evlerinde avlu dinlenme, çalışma gibi işlevlerin yapıldığı ve hayatın geçtiği yerdir. Geleneksel evlerin avlulu olmasına bağlı olarak dinlenme ve rekreasyon ihtiyaçlarının avlu içinde çözülmüş olması, kentsel boşluk ve dinlenme alanlarının sınırlı sayıda ve büyüklükte olması ile sonuçlanmıştır. Diyarbakır’ın zengin kültürel mirası bu yerleşimi özellikli kılmış olmasına rağmen, bugün ülke ve bölge turizmi açısından istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Tarihi çok eskilere dayanan Suriçi yerleşim alanının turizm potansiyelini istenen düzeyde değerlendiremediği ve ülke/bölgenin kalkınmasına yeterince katkı sunamadığı düşünülmektedir. Turizm destinasyon merkezi olması açısından Diyarbakır Suriçi bölgesinin yeterince ilgiyi göremediği varsayılarak çalışmaya başlanılmıştır. Çalışmanın amacı, Diyarbakır Suriçi bölgesine gelen turistlerin, alanın tarihi ve kültürel potansiyeli ile ilgili bakış açılarını ve memnuniyet düzeylerini ortaya koymaktır.

2. MATERYAL VE METOT

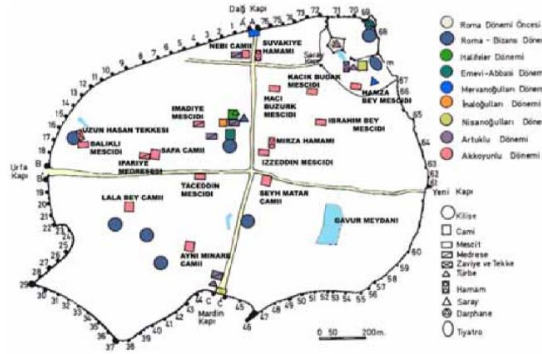
Köklü tarihi geçmişe sahip Diyarbakır, kültür turizmi açısından önemli değerlere sahiptir. “Tarihin her döneminde büyük medeniyetlerin, kültürel ve ekonomik hareketlerin merkezi

olan Diyarbakır'ın, yapılan kazılar ve araştırmalar sonucunda uygarlık geçmişinin M.Ö.7500 yıllarına kadar uzandığı belirlenmiştir" (Url-1; Değerliyurt vd. 2013). Diyarbakır ve çevresinde birçok medeniyet yaşamıştır. Bunlardan bazıları Hurriler, Mitanniler, Hititler, Asurlar, Medler, Persler, Büyük İskender, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular ve Osmanlılardır. Diyarbakır Suriçi bölgesi bu devletlerin yaptıkları han, hamam, cami, kilise, evler gibi anıtsal ve sivil mimari yapılara sahiptir. Kentin bu yapısal çeşitliliği ve geleneksel dokusu alanı özellikli kılmaktadır.

Şekil 1. Geleneksel konut örnekleri (Url-2, Url-3)

Diyarbakır doğal ve kültürel özellikleri ile turizm potansiyeline sahip kentlerden biridir. Farklı medeniyetleri barındırmış Diyarbakır'da surlar ve Kaleiçi ile bu medeniyetlere ait birçok anıtsal ve sivil mimarlık yapısı tescillenerek koruma altına alınmıştır. Bu durum, kenti önemli ve çekici kılmaktadır.

Şekil 2. Diyarbakır'da farklı dönemlere ait tarihi ve kültürel değerler (Parla, 2004)

Suriçi bölgesi belirli dönemlerde göç hareketlerinden etkilenmiş ve bu bölgede kontrolsüz yapılaşma artmıştır. Yapılaşmayı kontrol etmek ve sahip olduğu kentsel dokusunu korumak amacıyla 1988 yılında Suriçi bölgesi kentsel sit ilan edilmiş, 1990 ve 2012 yıllarında alana ilişkin Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmıştır. Alanla ilgili koruma çalışmaları bu planlar çerçevesinde yapılmaya başlanmıştır. Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı'nın 2015 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kaydedilmesiyle bölgenin tanınırlığı giderek artmaya başlamıştır. Çeşitli dönemlerde yaşanan göçlerden etkilenen Suriçi'nin özgün dokusunun korunması ve turizmde kullanılmasına yönelik çalışmalar günümüzde de devam etmektedir.

Şekil 3. Diyarbakir surları ve Hevsel bahçeleri (Url-4)

Tek yapı ölçeğinde koruma çalışmalarının yanı sıra geleneksel dokunun korunması açısından kentsel ölçekte farklı koruma çalışmaları da yapılmıştır. Alanda sokak sağlıklılaştırma, cephe düzenleme, nitelsiz yapılaşmaların yoğun olduğu bölgelerde kentsel dönüşüm çalışmaları gibi uygulamalar günümüze kadar devam etmiştir. Gazi Caddesi, Hz. Süleyman Caddesi ve Melik Ahmet Caddesi'nde yapılan sokak sağlıklılaştırma çalışmaları tarihi bölgenin çekiciliğini artırmıştır. Alanın gecekondulardan temizlenmesi ve peyzaj düzenleme çalışmaları da yapılmıştır. Suriçi'nde yapılan restorasyon çalışmaları ile birçok yapı kente kazandırılmıştır. Restorasyon sonrası geleneksel konut, han gibi yapılar restoran, kafe gibi ticari amaçlı kullanımlara açılmıştır.

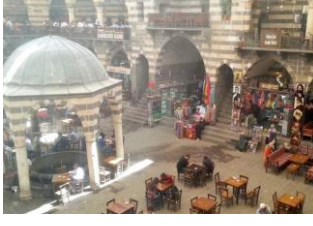
Şekil 4. Sur çevresindeki düzenlemeler (Url-5)

Şekil 5. İçkale'deki düzenlemeler (Url-6)

Alanın kültürel mirasının zengin olması burayı turistler için çekici kılmaktadır. Turistik amaçla gelenlerin çoğu Suriçi bölgesindeki korunarak kullanıma sunulmuş tarihi mekanları ziyaret etmektedir. Bu mekânlardan Ulucami, Sülüklü Han, Hasanpaşa Hanı, Dört Ayaklı Minare, Meryem Ana Kilisesi, Cahit Sıtkı Tarancı Evi ve Hz Süleyman Camii en çok ziyaret edilen yerlerden bazılarıdır (Tablo 1).

Tablo 1. Diyarbakır'daki önemli turistik ve tarihi yapılara örnekler (Url-8,Url-9,Url-10)

Açıklama	Görsel	Konum
Ulu cami: İslam dünyasının beşinci Harem-i Şerif olarak kabul ettiği Ulu Caminin Anadolu'nun en eski camilerinden. 639 yılında Arap orduları tarafından kiliseden camiye çevrildiği bilinmektedir. Bazı kaynaklarda Selçuklu Dönemi eseri olarak geçmektedir (Url-7). Gazi Caddesi'nde yer almaktadır. Günümüzde ibadete ve ziyarete açık durumdadır.		
Sülüklü Han: Sülüklü Han 1683 yılında Hanilioğlu Mahmut Çelebi ve kız kardeşi Atike Hatun tarafından yaptırılmıştır. Han içerisinde bulunan kuyudan bir zamanlar dönemin hekimleri tarafından şifalı olduğuna inanılan sülükler çıkarılıp hastaların tedavisinde kullanıldığı söylenmektedir (Url-10). Kazancılar Sokak'ta yer almaktadır. Günümüzde yeme-içme sektörlerine yönelik işlevini sürdürmektedir.		
Hasanpaşa Hanı: Yapımı 1572-1575 yılları arasında tamamlanmıştır (Url-10). Gazi Caddesi'nde ve Ulu Cami'nin karşısında bulunmaktadır. Günümüzde, yeme-içme mekânları, hediyelik eşya dükkânları, kitapevi gibi amaçlarla kullanılmaktadır.		
Dört Ayaklı Minare: Akkoyunlu Kasım Han tarafından 1500 yılında yaptırılan Şeyh Mutahhar Camisi'nin dört sütun üzerinde duran ve ilginç bir mimariye sahip olan minaresidir (Url-10). Günümüzde Yenikapı sokağın ortasında bulunan minare Suriçi'ne gelenler tarafından ziyaret edilmektedir.		
Meryem Ana Kilisesi : Yapının 3. yüzyıla kadar dayandığı belirtilmektedir (Url-10). Lalebey Mahallesi / Uçak Sokak'ta yer almaktadır. Günümüzde ziyarete açıktır.		

Cahit Sıtkı Tarancı Evi: Diyarbakır evlerinin en özgün yapıtlarından biri olan Cahit Sıtkı Tarancı Evi 1733 yılında yapılmıştır. 1973 yılında Kültür Bakanlığı tarafından satın alınıp müze olarak hizmet vermeye başlamıştır(Url-10). Ziya Gökalp Sokak'ta yer almaktadır.		
Hız Süleyman Camii: 1155-1160 yılları arasında Nisanoğlu Kasım tarafından yaptırılan Hz. Süleyman Camii'nin bulunduğu yerde Diyarbakır'ın Fethi sırasında şehit olan 27 sahabenin yattığı Meşhed bulunmaktadır (Url-10). İçkale'de bulunan cami günümüzde ibadete ve ziyarete açıktır.		

Diyarbakır Suriçi bölgesinin geleneksel dokusunu bölen ana caddeler trafiğin yoğun olduğu alanlardır. Alanın kültürel yapısı burayı çekici kılmakla beraber geleneksel ticaretin de bu bölgede bulunması yoğunluğun artmasına yol açmaktadır. Ara sokakların organik ve kimi yerlerde dar oluşu araç trafiğinin ana yol aksında yoğunluğunu artırmaktadır. Alana gelen araçların otopark ihtiyacı ana yol aksı üzerine araçlarını park etmesiyle çözülmektedir. Ayrıca ana caddenin arka sokaklarında yer alan bazı boş parsellerin otopark olarak kullanımıyla otopark sorunu çözülmeye çalışılmaktadır.

Şekil 6. Suriçi sokak dokusu (Url-11, Url-12)

Diyarbakır turizm hareketleri açısından istenilen düzeyi yakalayamamış ve ülke/bölge içindeki turizm payından yeterince faydalanmamıştır. TÜİK ve Diyarbakır Kültür Turizm İl Müdürlüğü verilerine göre Türkiye ve Diyarbakır'daki turist sayıları 2013-2015 yılları arasında artış, 2016 yılında düşüş ve sonraki yıllarda yine artış göstermektedir. Buna göre Diyarbakır'daki toplam turist sayısı 2013 yılında ülke genelindeki toplam turist sayısının % 0,226'sını oluşturmaktadır. Bu oran, 2018 yılında % 0,35 olmaktadır. Diyarbakır'daki turist sayısının ülke geneline göre çok düşük olması turizme bağlı ekonomik katkının da yeterli düzeyde olmadığına işaret etmektedir.

Tablo 2. Yıllara göre Diyarbakır ve Türkiye'deki yerli ve yabancı turist sayıları (Diyarbakır Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019)

	DİYARBAKIR TURİST SAYISI		
YIL	YERLİ TURİST	YABANCI TURİST	TOPLAM TURİST SAYISI
2013	208.988	24.808	233.796
2014	230.311	27.895	258.206
2015	199.506	21.623	221.129
2016	119.310	3.235	122.545
2017	264.911	11.235	276.146
2018	396.941	24.440	421.381
2019/11 Ay	450.130	37.575	487.706

Çalışma kapsamında Diyarbakır'daki tarihi ve kültürel değerlerin çoğuna sahip olan Suriçi bölgesinde yerli turistlerin bakış açısıyla alanın kültürel algısını ortaya çıkarmak amacıyla bir anket çalışması yapılmıştır. 2019 yılında alanı ziyaret eden ve rastgele seçilmiş 200 yerli turiste 55 soruluk anket uygulanmıştır. Anket sonuçları SPSS 21.0 programında değerlendirilerek grafikler oluşturulmuştur. Yapılan anketlerin değerlendirmesi sonucunda Diyarbakır'da turizmin geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

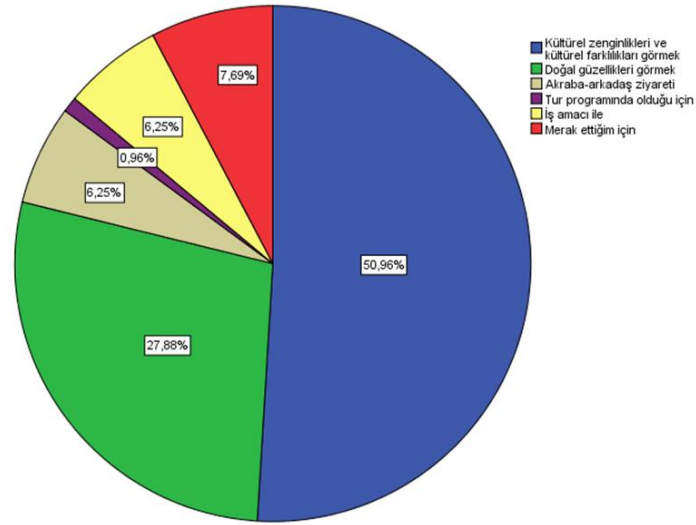
Bu bölümde anketler değerlendirilerek yerli turistlerin Diyarbakır'a gelme nedeni, konaklama tesislerinin yeterliliği, Diyarbakır ziyaretine ilişkin memnuniyet durumu, tanıtımının ve turizmin etkileri, turist gözüyle alanın korunmuşluk algısı, ulaşım ve çevre düzenlemelerinin yeterliliği ele alınmıştır.

Yerli turistlerin Diyarbakır'a gelme nedeni

Tarihi ve kültürel yapıları koruma-kullanma dengesi çerçevesinde değerlendirerek kontrollü şekilde turist sayısında artışı sağlamak ekonomik, fiziksel ve sosyal açıdan önemli bir adımdır. "Turizm, hem turistler için bulundukları ortamdan uzaklaşmak hem de yerel topluluklar için gelir ve istihdam kaynağı olarak insanların yaşam standartlarının yükselmesine yardımcı olmaktadır" (Kutlar ve Sarıkaya, 2012). Bu nedenle turist sayısındaki artışın yerel kalkınmayı etkileyeceği açıktır. Turizme bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik getiri ve Suriçi'ndeki tarihi yapıların çoğunlukla yeme-içme mekanlarına dönüşerek korunmaya çalışılması avantaj olarak görülmekte olup, yerel kalkınmada önemli bir payı oluşturmaktadır.

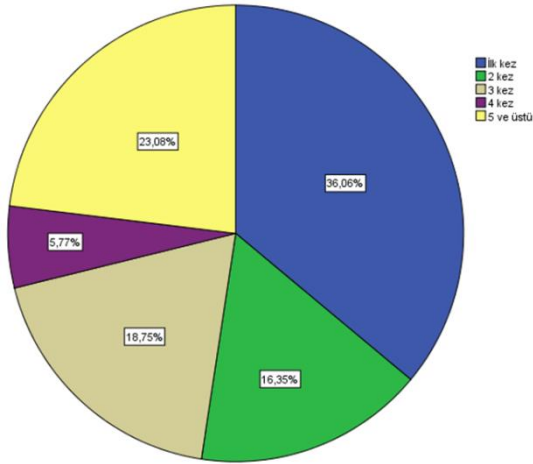
Diyarbakır'daki yerli ve yabancı turist sayısının son yıllarda arttığı gözlenmektedir. 2013 yılında 208.988 kişi olan yerli turist sayısı kentte yaşanan olayların etkisiyle 2015 ve 2016 yıllarında düşüş yaşamış, sonraki yıllarda artmaya devam etmiştir. 2019 yılında 450.130 kişiye ulaşan yerli turist sayısı 2013 yılına kıyasla iki kattan fazla artış göstermiştir (Tablo 2).

Anket sonuçlarına göre Diyarbakır'a gelenlerin % 50,96'sı kültürel zenginlikleri ve kültürel farklılıklar görmek amacıyla gelmiştir. Bunu takip eden % 27,88'lik kısmı ise doğal güzellikleri görmek amacıyla gelmiştir. Anket yapılan ziyaretçilerin % 0,96'sı ise tur programında olduğu için Diyarbakır'a gelmiştir. Bu düşük orana göre Diyarbakır'ın tur programlarında yeterince yer almadığı anlaşılmaktadır. Yeterli tanıtımın yapılmaması buraya turların yeterince ilgi göstermeyişine neden olmaktadır.

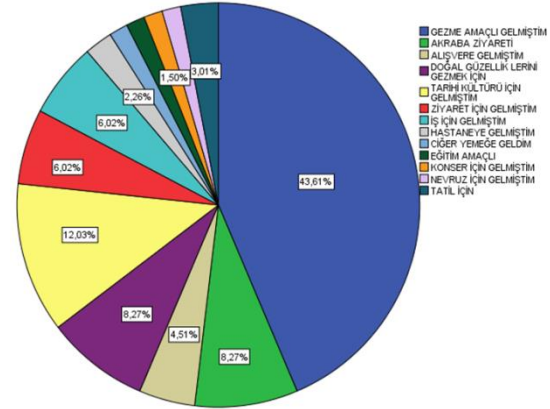

Şekil 7. Diyarbakır'a gelen yerli turistlerin geliş amacı

Ziyaretçilerin çoğu % 36,06'lık oranla ilk kez, % 23,08'lik oranla ise 5 ve daha fazla kez Diyarbakır'a gelmiştir. Daha önce Diyarbakır'a gelenlerin çoğu % 43,61'lik oranla gezme amaçlı geldiğini ve bunu takiben % 12,03'lük kısmı ise tarihi ve kültürü için geldiğini belirtmiştir. Tarihi ve kültürel alanların tanıtımının yetersiz kalması bu oranın düşük olmasına neden olmuştur.

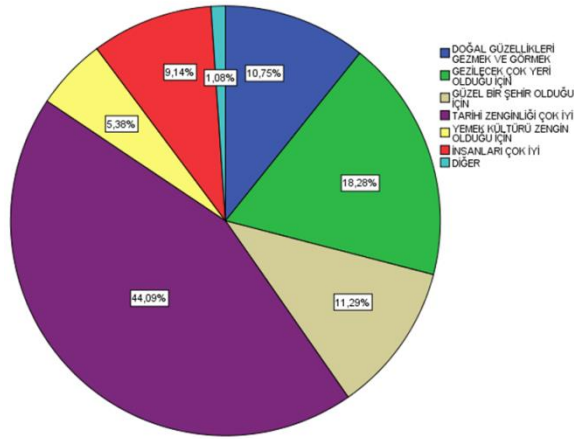
Şekil 8. Diyarbakır'a gelen yerli turistlerin geliş sayıları

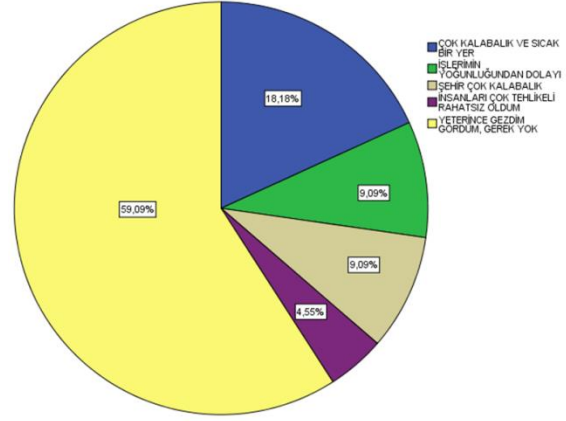
Şekil 9. Diyarbakır'a tekrar gelen yerli turistlerin daha önceki geliş amacı

Çalışmalarda tekrar ziyaret niyetinin başlıca öncelikleri memnuniyet, kalite, algılanan değer, geçmiş tatil deneyimi, güvenlik, imaj, ek hizmetler ve kültürel farklılık olarak tanımlanmaktadır (Jang ve Feng, 2007; Çetinsöz, 2011). Ziyaretçilerin % 89,42'si Diyarbakır'a tekrar gelmeyi düşünmekte, % 10,58'i ise tekrar gelmeyi düşünmemektedir. Tekrar gelmeyi düşünenlerin çoğu % 44,09'luk oranla tarihi zenginliği iyi olduğu için gelmek istemektedir. Tekrar gelmek istemeyenlerin % 59,09'u yeterince gezip gördüğü için tekrar ziyaret etmeye gerek duymamaktadır. Bunu takiben % 18,18'i ise kalabalık ve sıcak olduğu için gelmek istememektedir. Sıcak ve kuru iklim özelliklerine sahip Diyarbakır kentinde yaz aylarının çok sıcak geçmesi nedeniyle dışarıda gezip dolaşmak çoğu zaman tercih edilmemektedir. Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün son 30 yıllık verilerine göre Diyarbakır'daki en sıcak aylar Haziran (26.3 °C), Temmuz (31 °C), Ağustos (30.5 °C) ve Eylül (25 °C)'dür (Url-13). İklim özellikleri tarihi kent ve konut dokusunun

şekillenmesinde etkili olmuştur. Gerek avlulu yapılar gerekse yüksek duvarlar avlu ve sokaklarda serin mekânlar ve geçiş alanları oluşturulmaya çalışılmıştır. Suriçi'nin tarihi çarşısında gününbirlik ziyaretler yoğun olarak yaşanmaktadır. Aynı zamanda 2020 yılı nüfus verilerine göre 102.114 kişiyi barındıran Sur ilçesi'nde yaşayan nüfus tarafından da aktif olarak kullanılmaktadır (Url-14).

Şekil 10. Yerli turistlerin Diyarbakır'a tekrar gelmek isteme nedeni

Şekil 11. Yerli turistlerin Diyarbakır'a tekrar gelmek istememe nedeni

"Tekrar eden ziyaretçiler potansiyel müşterilere çekim yeri hakkında değerli bilgi sağlamada önemli bir rol oynarken, istikrarlı bir gelir kaynağı sunmaktadır. Müşterinin tekrar satın alma niyeti ve gönüllülüğü ürün veya hizmet memnuniyetlerinin seviyesine bağlıdır"(Çetinsöz, 2011). Oliver ve Swan (1989)'a göre eğer müşteri memnun ise büyük olasılıkla satın almaya devam edecektir, eğer memnun değil ise büyük olasılıkla alternatif bir ürün ile değiştireceklerdir (Çetinsöz, 2011). Opperman (1998)'a göre çok fazla tatmin olmuş bir turist, tekrar aynı yere geri dönmeyecektir. Çünkü bu tutkusunu yeni yerler görmek için kullanacaktır (Çetinsöz, 2011).

Diyarbakır'ın tarihi ve kültürel zenginlikleri yerli turistler üzerinde olumlu etki bırakmakta ve kentin turistik cazibesini artırmaktadır. Suriçi, tarihi ve kültürel zenginlikleri oldukça yüksek olan bir yerleşimdir. Somut ve somut olmayan kültürel mirasa sahip olması turizmin gelişimi açısından önemlidir. UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmesiyle Suriçi'ne olan ilgi artmış olsa da yeterli düzeyde değildir. Tanıtım eksikliğinden ve tur programlarında yer almayışından dolayı sadece bu zenginliği bilerek ve onu görmek amacıyla geldiği anlaşılmaktadır. Bölgenin kalabalık ve sıcak oluşu da tekrar gelme isteğini olumsuz etkilemektedir.

Konaklama tesisleri

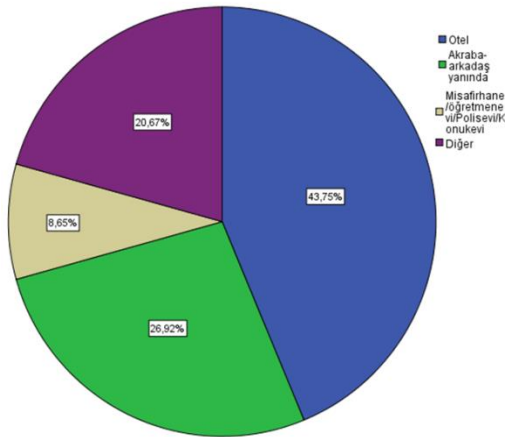
Konaklama tesislerinin ve hizmet kalitesi turist sayısının artışıdaki etkenlerden biridir. "Konaklama tesisleri turizm endüstrisinin temelini oluşturmaktadır. Gelen turistlerin memnun ayrılması ve turizmin bölge ekonomisine katkıda bulunabilmesi, konaklama tesislerinin vaat ettiği hizmetlere bağlıdır" (Baldemir ve Bozkurt, 2012). Aynı zamanda, tur programlarında bir yerleşmenin yer alması da yeterli ve nitelikli konaklama tesislerinin varlığı ile ilişkili olabilmektedir.

Diyarbakır'da 2019 yılı verilerine göre 30 adet turizm işletme belgeli otelde 2267 oda ve 4492 yatak, turizm yatırım belgeli 4 adet tesiste ise 413 oda ve 870 yatak bulunmaktadır (Tablo 3). Bunların yanı sıra kurum ve kuruluşlara ait misafirhane, konuk evi gibi tesisler de bulunmasına rağmen gelen turist sayısı karşısında konaklama tesislerinin kapasitelerinin yetersiz olduğu görülmektedir.

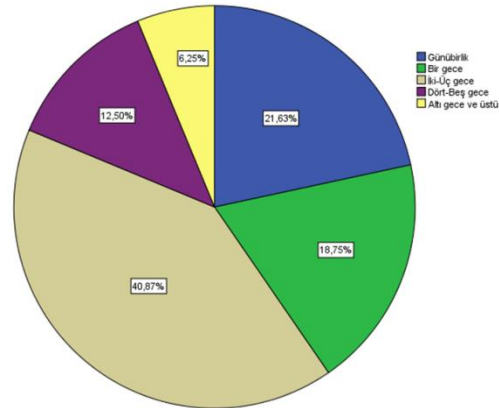
Tablo 3. Turizm işletme ve turizm yatırım belgeli konaklama tesislerine ait oda ve yatak sayıları (Diyarbakır Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019)

Turizm işletme belgeli				Turizm yatırım belgeli			
Sınıfı	Adet	Oda sayısı	Yatak sayısı	Sınıfı	Adet	Oda sayısı	Yatak sayısı
Özel belgeli	1	45	90	5 yıldızlı	1	194	390
5 yıldızlı	3	424	850	4 yıldızlı	1	75	150
4 yıldızlı	13	1210	2414	Botanik otel	1	50	116
3 yıldızlı	6	327	643	Butik otel	1	17	60
2 yıldızlı	6	251	475				
Apart otel	1	10	20				
Toplam	30	2267	4492	Toplam	4	413	870

Diyarbakır'a gelenlerin çoğu % 43,75'lik oranla otelde konaklamış, % 26,92'si arkadaş yanında, % 8,65'i ise kamuya ait konaklama tesislerinde kaldığını belirtmiş ve % 20,67'si diğer seçeneğini tercih etmiştir. Ziyaretçilerin % 41,83'ü konaklama tesislerinin sayı ve büyüklük olarak yeterli olmadığını, % 33,65'i yeterli olduğunu ve % 24,52'si fikrinin olmadığını belirtmiştir. Ziyaretçilerin çoğu % 40,87'lik oranla Diyarbakır'da 2-3 gece kalmış ve % 21,63'ü günübirlik gelmiştir.

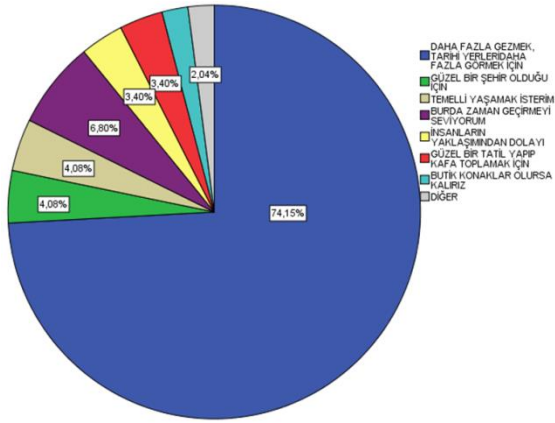

Şekil 12. Yerli turistlerin konakladıkları yer

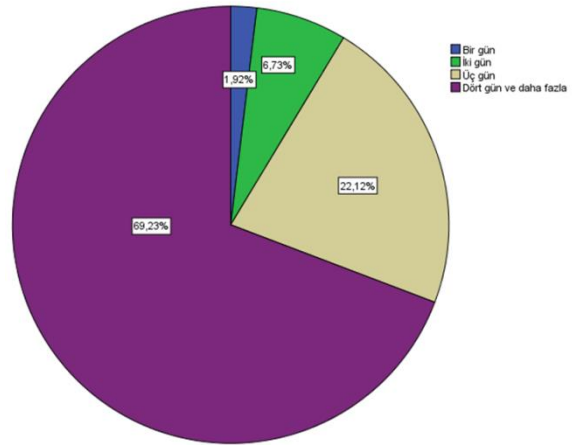

Şekil 13. Konaklama süresi

Anket uygulanan ziyaretçilerin % 70,67'si Diyarbakır'da daha fazla kalmak istemekte, % 29,33'ü ise daha fazla kalmaya gerek olmadığını düşünmektedir. Ziyaretçilerin % 74,15'i daha fazla gezmek, tarihi yerleri daha fazla görmek için Diyarbakır'da daha fazla kalmak gerektiğini düşünmektedir. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 69,23'ü Diyarbakır gezisi için dört gün ve daha fazlasına, % 22,12'si üç güne ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

Şekil 14. Yerli turistlerin Diyarbakır'da daha uzun süre kalma isteğinin nedeni

Şekil 15. Diyarbakir gezisi için gereken süre

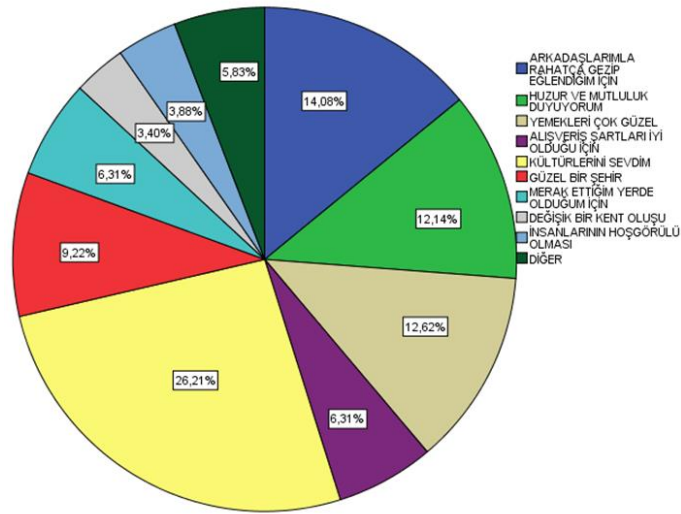
"Popüler bir yatırım aracı olan butik oteller, uygun fiyat politikası, müşterileriyle kurdukları yakın ve sıcak ilişkilerle turistlerin kendilerini evlerindeki rahatlığı hissetmelerini sağlamaktadırlar. Butik oteller, konaklama sektöründe bulunduğu coğrafyaya göre farklılık gösteren bulunduğu yöre ile özleştirilmiş geleneksel tarz arayanların ihtiyaçlarını karşılamaktadır" (Kara ve Karakay 2018). "Bu tip işletmelerde kalan turistler evlerini aratmayacak bir konforla ağırlanırken personel ve yöneticilerle yakın iletişim kurma şansına sahip olmaktadır. İşletmeden memnun ayrılan turist hem çevresine tanıtım yapmakta hem de her yıl aynı otelde konaklamak istemektedir" (Bardakoğlu, 2006). "Otantiklik, bireyleri uzak yerlere ve zamanlara seyahat etmek için motive eden evrensel bir değerdir. Bu bağlamda butik oteller otantik unsurları bünyesinde barındırarak turistleri gerek otele gerekse destinasyona çekmek için bir avantaj olarak kullanabilmektedir" (Aslan ve Akova, 2018). Suriçi'ndeki ziyaretçilerin % 87,50'si butik otele dönüştürülmüş tarihi bir yapıda konaklamak istediğini, % 12,50'si ise böyle bir yapıda konaklamak istemediğini belirtmiştir.

Diyarbakir'da konaklama tesislerinin yeterli sayıda olmaması olumsuz bir etken olup, butik otel tarzında yeni konaklama birimlerinin oluşturulması ile bu beklentinin giderilmesi uygun olacaktır. Ziyaretçilerin daha fazla kalma istekleri değerlendirildiğinde kaliteli ve yeterli sayıda oda ve yatak kapasiteli konaklama tesislerine daha çok ihtiyaç olacağı açıktır.

Diyarbakir ziyaretine ilişkin memnuniyet durumu

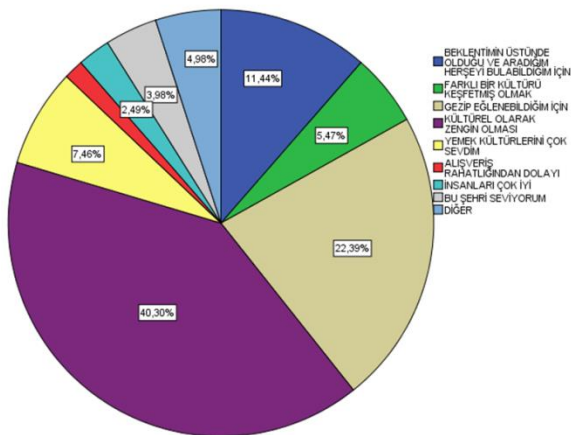
Turistin ziyaretten memnun ayrılması turist sayısını etkilemektedir. "Memnuniyet en önemli performans göstergelerinden biridir ve birçok değişkeni (tavsiye etme, tekrar gelme v.s.) doğrudan etkilemektedir" (Çelik, 2018).

Anket uygulanan ziyaretçilerin % 99,04'ü Diyarbakir'da bulunmaktan memnuniyet duymuş, % 0,96'lık kısmı ise memnun kalmamıştır. Diyarbakir'da bulunmaktan memnun olan ziyaretçilerin % 26,21'i kültürü sevdiğini ve % 14,08'i arkadaşlarıyla rahatça gezip eğlendiği için memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir (Şekil 16). Memnun kalmayanların % 50'si şehrin gürültüsünün çok fazla olduğunu ve diğer % 50'lik kısmı da ulaşımın zor olduğunu, trafiğin yoğun olduğunu belirtmiştir.

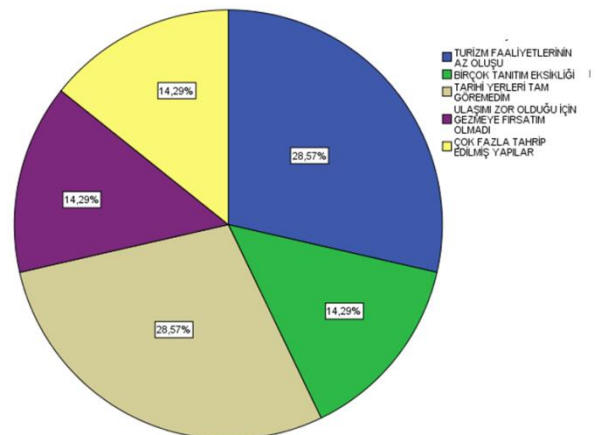

Şekil 16. Yerli turistlerin Diyarbakır ziyaretinden memnun kalma nedenleri

Anket uygulanan ziyaretçilerin % 99,63'ü Diyarbakır seyahatinin beklentilerini karşıladığını, % 3,37'si ise karşılamadığını belirtmiştir. Beklentilerini karşıladığını belirten ziyaretçilerin % 40,30'u "kültürel olarak zengin olduğu", % 22,39'u "gezip eğlenebildiği", % 11,44'ü "beklentisinin üstünde olduğu ve aradığı her şeyi bulabildiği" için geziden memnun kalmıştır (Şekil 17). Beklentilerinin karşılanmadığını belirten ziyaretçilerin % 28,57'si turizm faaliyetlerinin az olduğunu, % 28,57'si tarihi yerleri tam olarak göremediğini, % 14,29'u ulaşım zor olduğu için gezmeye fırsatı olmadığını, % 14,29'u tanıtım eksikliği olduğunu ve diğer % 14,29'u yapıların tahrip edilmiş olduğunu belirtmiştir (Şekil 18). Bunda alandaki tarihi ve kültürel değerlerin yeterince tanıtılamamasının ve korunamamasının etkisi büyüktür. Gelen turistler tur programı dışında geldiyse nasıl bir yol izleyeceğini bilememektedir. "Tur operatörlerinin görevi ziyaretçilerin seyahat hedefi seçimlerinden başlamakta, konaklamanın niteliği, destinasyondaki faaliyetleri ve oralarda verilecek hizmetleri, ulaşım aracını türünün seçimine kadar hizmetleri kapsamaktadır" (Dinç, 2002). Bu bağlamda, bir bölgenin turizm açısından gelişmesi ve ticari canlılığını oluşması için tur operatörleri önem kazanmaktadır.

Şekil 17. Yerli turistlerin Diyarbakır seyahatinden beklentilerinin karşılanma nedeni

Şekil 18. Yerli turistlerin Diyarbakır seyahatinden beklentilerinin karşılanmama nedeni

Tarihi bölgede bulunan bilgilendirme levhaların varlığı ve turizm bürolarının konumu turistlerin gidecekleri lokasyonları rahat ve kolay bulmalarını sağlamaktadır. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 74,04'ü tarihi bölgede gezi güzergahına ilişkin bilgilendirme ve yönlendirmelerin yetersiz olduğunu, % 25,09'u ise yeterli olduğunu belirtmiştir. Anket uygulanan ziyaretçilerin %57,69'u tarihi bölgede ki turizm bürolarının kolay ulaşılabilir bir konumda olduğunu, % 42,31'i ise kolay ulaşılabilir bir konumda olmadığını belirtmiştir. Ziyaretçilerin çoğunun Diyarbakır ziyaretinden memnun ayrılması ve beklentilerinin karşılanması turistler ve esnaf açısından olumlu bir durumdur.

Turizmin etkileri

Turizmin olumlu etkileri yanı sıra olumsuz etkileri de oldukça fazladır. Turizm kontrollü ve planlı yapıldığında sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziksel açıdan yararlı olmaktadır. Bunun aksine kontrol ve sürdürülebilirlik sağlanamadığında geri dönüşü mümkün olmayan kayıplarla karşılaşmaktadır. Bunla ilgili olarak ziyaretçilerin görüşleri sorgulanmıştır. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 92,31'i yoğun turizmin Diyarbakır'ın gelişimine katkı sağlayacağını, % 7,69'u ise katkı sağlamayacağını düşünmektedir.

Aynı zamanda turizmin yerel halkın yaşam kalitesi üzerinde etkileri bulunmaktadır. Turizm, yerel yönetimlerin vergi gelirlerinin artması ile alt yapının iyileşmesi, yeni iş kollarının ortaya çıkması ile ek istihdam olanakları ve daha iyi ücretlerle yaşam kalitesini olumlu etkileyebilir (Avcı, 2018). Bunların aksine kalabalıklaşmaya, suç oranının artmasına, trafik sorunlarına, yaşamın pahalılaşmasına, sosyal yaşamdaki değişimlere, çevre kirliliğine sebep olarak yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir (Avcı, 2018). Anket uygulanan ziyaretçilerin % 59,62'si Diyarbakır'daki turizm faaliyetlerinin yerel halkın yaşam kalitesinin yükselmesinde etkili olduğunu, % 40,38'i ise etkili olmadığını belirtmiştir.

Bir bölgede turizmin gelişmesi genelde yerel kimlik ve kültürün kaybolmasına neden olabilmektedir (Avcı, 2018). Turizm çoğu zaman toplumsal ve kültürel değişimi beraberinde getirmektedir. Ancak, anket uygulanan ziyaretçilerin % 91,35'i Diyarbakır'da turizmin kent kimliği (tarihi kimlik) üzerinde olumlu etki bıraktığını ve % 8,65'i olumlu etki bırakmadığını düşünmektedir. Kent kimliğini ve kültürünü yansıtan uygulamalardan biri geleneksel ürünlerin sergilenmesi ve geleneksel ürün üretimidir. Diyarbakır'da kuyumculuk, ipekçilik ve bakırcılık gibi geleneksel ürünlerin satışı yapılmaktadır. Ancak üretimin gözlenebileceği atölyeler sınırlı sayıdadır. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 51,92'si Diyarbakır'da geleneksel ürünlerin satışını yeterli bulmakta ve % 48,08'i yeterli bulmamaktadır. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 81,73'ü geleneksel ürünlerin üretimini atölyelerde izlemek istemekte ve % 18,27'si izlemek istememektedir.

Koruma çalışmaları

Turizm, tarihi dokunun korunmasını olumlu ve olumsuz yönde etkilemektedir. Turizmin gelişimi bir yandan tarihi yapıların korunmasını sağlarken, diğer yandan tahribata da yol açabilmektedir. Alanın kullanımına uygun olmayan turist davranışları, plansız turizm altyapı gelişimi, gelirin sınırlı paydaşlara dağılımı, kültürel miras üzerinde kontrolün yitilmesi, varlıkların bozulmasını olumsuz etkiler olarak saymak mümkündür (Yıldırım, 2017). Yerel ekonominin canlanmasına sebep olması, koruma için maddi kaynak oluşturması, geleneksel kültürün canlandırılması olumlu etkiler olarak sıralanabilir (Mckercher ve Cross, 2010; Yıldırım, 2017). Anket uygulanan ziyaretçilerin % 83,65'i Diyarbakır'da korunan alanların turizmin gelişimine katkıda bulunduğunu ve % 16,35'i katkısının bulunmadığını belirtmiştir.

Ek olarak, ziyaretçilere tarihi yapılardaki olumlu ve olumsuz uygulamalarla ilgili görüşleri sorulmuştur. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 60,58'i Diyarbakır'da tarihi yapıların yanına modern yapıların inşasını rahatsız edici bulmuş ve % 39,42'si rahatsız edici bulmamıştır. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 54,81'i Diyarbakır'da tarihi yapılardaki

koruma ve restorasyon çalışmalarını yeterli bulmuş ve % 45,19'u yeterli bulmamıştır. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 62,50'si tarihi yapılardaki tabelalar/cephe kaplamaları vs. rahatsız edici bulmuş ve % 37,50'si rahatsız edici bulmamıştır. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 57,69'u tarihi bölgedeki ticaret yapılarının yoğunluk, tasarım ve formlarını rahatsız edici bulmuş, % 42,31'i ise rahatsız edici bulmamıştır. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 82,69'u Diyarbakır'da tarihi bölgede turizm hareketlerinin yapılaşmayı artırdığını ve % 17,31'i artırmadığını ifade etmiştir. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 58,65'i yöredeki turizm alt yapısının yeterli olduğunu, % 41,35'i ise yeterli olmadığını belirtmiştir.

Tarihi dokunun yanı sıra ekolojik yapı üzerinde de turizmin olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. "Turizmin doğal çevreye etkilerinden, tesislerin kurulduğu alanları tahribi, doğal kaynakların tüketilmesi, ortaya çıkardığı sıvı ve katı atıklar, gürültü ve görüntü kirliliği olumsuz etkiler olarak görülürken, turizmin varlığı ve sürdürülebilirliği için de önemli bir kaynak olan doğanın korunması bilincinin oluşması da olumlu etki olarak görülmektedir" (Avcı, 2018). Anket uygulanan ziyaretçilerin % 99,04'ü Diyarbakır'da turizm faaliyetlerinin çevre kirliliğine (toprak, hava, su, gürültü) neden olduğunu, % 0,96'sı kirliliğe neden olmadığını belirtmiştir. Diyarbakır'da turizm faaliyetlerinin çevre kirliliğine neden olduğunu düşünen ziyaretçilerin % 50'si çok kalabalık olduğu için kirlilik olduğunu ve diğer % 50'lik kısmı ise çok trafik olduğunu belirtmiştir.

Ulaşım ve çevre düzenlemeleri

Etkin ve sürdürülebilir bir ulaşım planı olmadığında turizm o bölgede araç ve yaya yoğunluğu ile otopark sıkıntısı başta olmak üzere çeşitli sorunlara neden olabilmektedir. Suriçi bölgesinde de özellikle hafta sonları ziyaretçi sayısındaki artışa bağlı olarak ulaşım problemleri yaşanabilmektedir. Araç ve yaya yollarının yeterli genişlikte olmaması ve otopark alanlarının sınırlı sayıda olması sorunları artırmaktadır. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 97,12'si tarihi bölgedeki araç ve yaya yoğunluğunu rahatsız edici bulmuş, % 2,88'i ise rahatsız edici bulmamıştır.

Şekil 19. Suriçi'nde araç ve yaya yoğunluğu (Url-15)

Anket uygulanan ziyaretçilerin % 99,04'ü tarihi bölgedeki yola park etmiş araçları rahatsız edici bulurken, % 0,96'lık kısmı ise rahatsız edici bulmamıştır. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 97,12'si tarihi bölgedeki otopark alanlarını yetersiz bulurken, % 2,88'i yeterli olduğunu belirtmiştir. Hz. Süleyman Caddesi üzerinde ve Gazi Caddesi ile bağlantılı bazı sokaklarda ücretli otopark alanları bulunmaktadır. Ancak özellikle hafta sonlarında yoğunluktan dolayı otoparklar yetersiz kalmaktadır. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 73,08'i tarihi bölgedeki yaya ve taşıt yollarının engelliler için uygun olmadığını, % 26,92'si uygun olduğunu belirtmiştir. Yolların bozuk olması da yaya-taşıt sirkülasyonunu olumsuz etkilemektedir.

Anket uygulanan ziyaretçilerin % 66,35'i tur otobüsünden indikten sonra tarihi bölgeye kolay ulaşım sağlamış, % 33,65'i ise kolay ulaşım sağlayamamıştır. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 91,35'i tarihi bölgede tur otobüsleri için park alanının mevcut olmadığını, % 8,65'i ise mevcut olduğunu belirtmiştir. Suriçi'nde tur otobüsleri için otopark alanları bulunmamaktadır. Suriçi'ne giriş-çıkışı sağlayan kapılara en yakın noktadan indirme-bindirme yapılmaktadır.

Anket uygulanan ziyaretçilerin % 93,27'si tarihi bölgede alternatif ulaşım aracına ihtiyaç olmadığını, % 6,73'ü ise ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Alternatif ulaşım aracına ihtiyaç olduğunu düşünen ziyaretçilerin % 64,29'u fayton, % 28,57'si bisiklet, % 7,14'ü tramvay, metrobüs gibi araçların bulunması gerektiği önerisinde bulunmuştur.

Tarihi bölgedeki çevre düzenlemeleri, yeşil alan varlığı, kentsel mobilyaların yeterli büyüklük, ölçü ve sayıda olması turistik cazibeyi artırmaktadır. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 71,15'i tarihi bölgedeki kentsel boşluk ve dinlenme alanlarını yetersiz bulmuş ve % 28,85'i yeterli olarak değerlendirmiştir. Anket uygulanan ziyaretçilerin % 80,77'si tarihi bölgedeki kent mobilyalarını (oturma birimleri, aydınlatma, çöp kovaları vs) yeterli bulmazken, % 19,23'ü yeterli olduğunu düşünmektedir.

4. SONUÇ

Tarihi ve kültürel özellikleri ile turistik potansiyele sahip Suriçi bölgesi özellikle yeterli tanıtımın yapılmamış olmasına bağlı olarak turizmden gerektiği kadar yararlanamamaktadır. Konaklama tesislerinin, koruma çalışmalarının, ulaşım sisteminin yeterli düzeyde olmaması ve fiziksel çevre sorunları bölgede görülen ve turizmi olumsuz etkileyen problemler olarak değerlendirilmektedir. Anket uygulanan ziyaretçilerin çoğu trafik yoğunluğu ve çevre kirliliğinin tarihi bölgede büyük eksiklik olduğunu düşünmektedir. Belirtilen diğer eksiklikler arasında;

- Park alanının olmaması,
- Tanıtım eksikliğinin olması,
- Yolların bozuk olması,
- Tarihin korunamaması,
- Restorasyon çalışmasının olmaması,
- Surların korunmaması,
- Oturma-dinlenme alanlarının olmaması,
- Ulaşımın sıkıntılı olması,
- Yaya yollarının az olması,
- Konaklama tesislerini az sayıda olması,
- Yeşil alanın olmaması,
- İnşaat çalışmalarının fazla olması,
- Çok kalabalık olması,

gibi nedenler sayılmıştır. Bu sorunların çözümüne yönelik olarak öncelikle alanın özelliklerini ön planda tutan yaya ve araç trafiğinin düzenlendiği rahat ve düzenli bir ulaşım sistemi sağlanmalı, tarihi ve fiziksel çevrenin korunmasına yönelik önlemler alınmalıdır. Yapılan anket çalışmasına göre Tablo 4'te belirtilen sonuç ve önerilere ulaşılmıştır:

Tablo 4. Anket Sonuçları ve Öneriler

Başlık	Sonuç	Öneri
Yerli turistlerin Diyarbakır'a gelme nedeni, gelme sayısı	Diyarbakır'a gelen ziyaretçilerin çoğu kültürel zenginlikleri ve kültürel farklılıklar görmek amacıyla ilk kez gelmiş ve tekrar gelmeyi düşünmektedir.	Turist sayısının artması için tarihi ve kültürel değerler korunarak turizmde doğru şekilde değerlendirilmelidir.
Konaklama tesisleri	Ziyaretçilerin çoğu daha fazla gezmek ve tarihi yerleri daha	Ziyaretçilerin kalış süresini artırmak amacıyla konaklama tesislerinin

	fazla görmek için Diyarbakır'da dört gün ve daha fazla kalmak gerektiğini düşünmektedir. Ziyaretçilerin çoğu otelde konaklamış olup, konaklama tesislerinin sayı ve büyüklük olarak yeterli olmadığını düşünmektedirler. Ziyaretçilerin çoğu butik otele dönüştürülmüş tarihi bir yapıda konaklamak istemektedir.	kapasiteleri ve hizmet kaliteleri artırılmalıdır. Uygun tarihi yapılar tespit edilerek doğru restorasyon, bakım ve onarım çalışmaları ile butik otel olarak kullanımı ele alınmalıdır.
Diyarbakır ziyaretine ilişkin memnuniyet durumu	Ziyaretçilerin çoğu Diyarbakır'da bulunmaktan memnuniyet duymakta ve kültürel olarak zengin olduğu için Diyarbakır seyahatinin beklentilerini karşıladığını düşünmektedir.	Sürdürülebilir turizm ve koruma sağlanarak kültürel zenginliklerden daha fazla faydalanılmalıdır.
Turizmin etkileri	Ziyaretçilerin çoğu yoğun turizmin Diyarbakır'ın gelişimine katkı sağlayacağını ve yerel halkın yaşam kalitesinin yükselmesinde etkili olduğunu düşünmektedir. Ziyaretçilerin çoğu turizmin kent kimliği (tarihi kimlik) üzerinde olumlu etki bıraktığını belirtmektedir. Ziyaretçilerin çoğu geleneksel ürünlerin satışını yeterli bulmakta ve geleneksel ürünlerin üretimini atölyelerde izlemek istemektedir.	Kentsel gelişme ve yaşam kalitesi üzerindeki olumlu etkileri artırmak için planlı ve kontrollü turizm politikaları geliştirilmelidir. Turizm geliştirilirken kent kimliğinin korunmasına da dikkat edilmelidir. Geleneksel ürünler için üretim atölyeleri düzenlenerek ürün satışı desteklenmelidir.
Koruma çalışmaları	Ziyaretçilerin çoğu - Diyarbakır'da korunan alanların turizmin gelişimine katkıda bulunduğunu, - Tarihi yapıların yanına modern yapıların inşasının rahatsız edici olduğunu, - Tarihi yapılardaki koruma ve restorasyon çalışmalarının yeterli olduğunu, - Tarihi yapılardaki tabelalar/ cephe kaplamaları vs. rahatsız edici olduğunu, - Ticaret yapılarının yoğunluk, tasarım ve formlarını rahatsız edici olduğunu, - Tarihi bölgede turizm hareketlerinin yapılaşmayı artırdığını, - Turizm faaliyetlerinin çevre kirliliğine (toprak, hava, su, gürültü) neden olduğunu - Turizm alt yapısının yeterli olduğunu, düşünmektedir.	- Tarihi ve kültürel değerler koruma-kullanma dengesi içinde turizme kazandırılmalı, - Tarihi bölgede yeni yapılacak yapıların tarihi doku ile uyumlu olması sağlanmalı, - Koruma ve restorasyon çalışmaları yapıların özelliklerine uygun şekilde devam etmeli, - Tarihi yapılardaki tabelalar/ cephe kaplamalarında yörenin özellikleri dikkate alınarak geleneksel mimari ile uyumlu malzeme ve form kullanılmalı, - Ticaret yapılarının yoğunluğu azaltılarak, tasarım ve formlarında yerel mimariye uygun olması sağlanmalı, - Tarihi bölgede yapılaşma kontrol altına alınmalı, - Çevre kirliliğine neden olan turizm faaliyetleri önlenmeli, - Turizm alt yapısının gelişimi desteklenmeli.

Ulaşım ve çevre düzenlemeleri	Ziyaretçilerin çoğu tarihi bölgedeki araç ve yaya yoğunluğunu, yola park etmiş araçları rahatsız edici bulmuş, otopark alanlarını yetersiz bulmuş, yaya ve taşıt yollarının engelliler için uygun olmadığını belirtmiştir. Ziyaretçilerin çoğu tarihi bölgede tur otobüsleri için park alanının mevcut olmadığını, ancak tur otobüsünden indikten sonra tarihi bölgeye kolay ulaşım sağladıklarını belirtmiştir. Ziyaretçilerin çoğu bölgede alternatif ulaşım aracına ihtiyaç olmadığını düşünmektedir. Ziyaretçilerin çoğu tarihi bölgedeki kentsel boşluk ve dinlenme alanları ile kent mobilyalarını yetersiz bulmuştur. Ziyaretçilerin çoğu tarihi bölgede gezi güzergahına ilişkin bilgilendirme ve yönlendirmelerin yetersiz olduğunu, ancak turizm bürolarının kolay ulaşılabilir bir konumda olduğunu belirtmiştir.	Ulaşım planlaması yapılarak yaya ve taşıt yolları düzenlenmeli, Yola park etmiş araçlar kontrol altına alınmalı, gerektiğinde cezai işlemler uygulanmalı, Yaya ve taşıt yolları TS 12576'ya göre düzenlenerek engellilere uygun hale getirilmeli, Tur otobüsleri ve diğer taşıtlar için uygun yerlerde standartlara uygun otopark alanları tasarlanmalı, alternatif ulaşım aracına çok ihtiyaç duyulmasa da yaya dolaşımını rahatlatmak adına bisiklet ya da elektrikli araçların kullanımı yaygınlaştırılmalı. Uygun yerlerde peyzaj düzenlemeleri ile dinlenme alanları oluşturulmalı, Uygun büyüklük ve sayıda kent mobilyaları kullanılmalı, Gezi güzergahına ilişkin bilgilendirme ve yönlendirme levhalarının sayısı artırılmalı, Turizm bürolarının mevcut yeri korunmalı.
--------------------------------------	---	---

Sonuç olarak, ekonomik getirisi yüksek sektörlerden biri olan turizmin gelişimi Diyarbakır için önemlidir. Ancak turizmin sürdürülebilir ve kontrollü olması gerekmektedir. Korumanın sürdürülebilirliği ile yerel kalkınmaya olumlu etkisi doğru koordinasyon ve kararlarla sağlanmalıdır. Bunun için ekonomik fayda, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasının önüne geçmemelidir.

KAYNAKLAR

- Aslan, A., Akova, O. (2018). Butik otellerde otantik unsurların ve hizmet uzantılarının misafir memnuniyetine etkisi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(3): 2330-2344.
- Avcı, N. (2018). Turizmin yöre halkının yaşam kalitesine etkileri: Çeşme ilçesi örneği, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 29 (2): 164 - 174.
- Baldemir, E., Bozkurt, B. (2012). Konaklama tesislerinin performanslarını etkileyen faktörlerin incelenmesi: Marmaris örneği, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29:27-43.
- Bardakoğlu, Ö. (2006). Küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinde ürün pazarlaması ve hedef müşteri belirleme stratejileri: Butik oteller üzerine bir uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çelik, S. (2018). Yerli turistlerin kişilik özellikleri ve tolerans düzeylerinin algıladıkları destinasyon memnuniyeti üzerindeki etkisi, Turizm Akademik Dergisi, 01:154-165.
- Çetinsöz, B.C. (2011). Uluslararası seyahatlerde turistlerin çekim yerinde algıladıkları risklerin tekrar ziyaret etme niyetlerine etkileri: Alanya ilçesine yönelik bir araştırma, Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

- Çıdam, F.B. (2007). Diyarbakır kent dokusunun turizm ve rekreasyon kaynaklarının peyzaj mimarlığı açısından değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dalkılıç, N. ve Aksulu, I. (2001). Diyarbakır kenti geleneksel konut mimarisi, Gazi Sanat Dergisi, (2):53-69.
- Değerliyurt, M., Aksu, R., Aydoğmuş, M.Y., Kaya, M.F., Türkmen, E. (2013). Diyarbakır kültür turizmine ilişkin coğrafya öğretmen adaylarının bakış açılarının belirlenmesi, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8-9:1045-1057.
- Diyarbakır Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019.
- Dinç, Y. (2002). Tur operatörlerinin yapısal analizi ve bölgesel pazarlara (destinasyonlara) etkisi (örnek bir uygulama), Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler enstitüsü, Balıkesir.
- Gülbahar, O. (2009). 1990'lerden günümüze Türkiye'de kitle turizminin gelişimi ve alternatif yönelimler, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(1): 151-177.
- Jang, S. C., Feng, R. (2007). Temporal Destination Revisit Intention: The Effects of Novelty Seeking and Satisfaction, Tourism Management, 28 (1): 580-590.
- Kara, G., Karakaya, A. (2018). Butik otel konaklamasına yönelik talebin araştırılması, Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLDER), 03(01):107-120.
- Kutlar, A., Sarıkaya, M. (2012). Türkiye'ye 1964-2007 döneminde gelen turist sayısı ile ilgili ekonometrik bir çalışma, Sakarya İktisat Dergisi, 1(1):1-20.
- McKercher, B., Cross, H., (2010). Cultural Tourism, The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management, Routledge Taylor&Francis Group Press, NewYork.
- Oliver, R.L., Swan, J.E. (1989). Consumer Perceptions of Interpersonal Equity and Satisfaction in Transactions: A Field Survey Approach, Journal of Marketing 53 (2):21-35.
- Opperman, M. (1997). First - Time and Repeat Visitors to New Zealand, Tourism Management, 18 (3): 177-181.
- Parla, C. (2004). Osmanlı öncesinde Diyarbakır: Kente hakim olanlar ve bıraktıkları fiziksel izler, 1. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu, (20-22 Mayıs 2004), TC Diyarbakır Valiliği, Diyarbakır, 247-283.
- Uslu, A., Kiper, T. (2006). Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 3(3):305-314.
- Yıldırım, M. (2017). Kültürel turizm ve kültürel mirası koruma: Diyarbakır Hasan Paşa Hanı örneği, Dicle Üniversitesi Mühendislik Dergisi, 8(2):335-344.
- Url-1. www.diyarbakir.gov.tr/default_b0.aspx?content=1039. Erişim tarihi: 19.09.2013.
- Url-2. <https://pbs.twimg.com/media/EGb9QWeWwAEgNtQ.jpg> Erişim tarihi: 02.05.2021.
- Url-3. <https://i4.hurim.com/i/hurriyet/75/1110x740/5c94cfbdc03c0e3538e8acde.jpg> Erişim tarihi: 02.05.2021.
- Url-4. <https://books.openedition.org/ifeagd/docannexe/image/1248/img-2.jpg>. Erişim tarihi: 02.05.2021.
- Url-5. <https://pbs.twimg.com/media/ESF4ga5UcAEr7EV.jpg>. Erişim tarihi: 02.05.2021.
- Url-6. https://img.piri.net/resim/upload/2017/04/12/11/47/d451448620170412_2_23032000_20943379.jpg. Erişim tarihi: 02.05.2021.
- Url-7. <http://www.selcuklumisasi.com/architecture-detail/diyarbakir-ulu-camii>. Erişim tarihi: 02.05.2021.
- Url-8. <https://pbs.twimg.com/media/DX6BJOxX4AAUgZI.jpg> Erişim tarihi: 02.05.2021.
- Url-9. Google Earth, earth.google.com. Erişim tarihi: 02.05.2021.
- Url-10. <https://gezipgordum.com/diyarbakir-gezilecek-yerler/>. Erişim tarihi: 25.12.2019.
- Url-11. <https://i.pinimg.com/736x/2d/4d/df/2d4ddf2f88d5a63d61547c0c9a72bd8f.jpg> Erişim tarihi: 02.05.2021.

- Url-12.<https://gezmekguzelsey.com/dosyalar/surlarin-sehri-diyarbakir/ara-sokak.jpg>
Erişim tarihi: 02.05.2021
- Url-13. Meteoroloji Genel M¼d¼rl¼ę¼ (2021).<https://mgm.gov.tr/> Erişim tarihi:
18.05.2021.
- Url-14.<https://www.nufusune.com/diyarbakir-nufusu>. Erişim tarihi: 18.05.2021.
- Url-15. <https://mapio.net/s/69469439/>. Erişim tarihi: 02.05.2021.